

У Франції держава залишається ключовим гравцем на дослідницькому полі. І, поряд із державними університетами, тут діють два наукові гіганти, які посіли, відповідно, перше і третє місце в розподілі грантів минулої 7-ї Рамкової програми Євросоюзу. Ідеться про Національний центр наукових досліджень (CNRS), який підписав контракти на 6,2 % всієї суми наданої РП-7 грантової підтримки, та Комісаріат з альтернативної та атомної енергії (СЕА), здобуток якого становить 3,0 % (друге місце із 4,9 % дісталось німецькому Товариству Фраунгофера). Обидві ці установи наприкінці листопада 2014 р. відвідала представницька делегація ректорів провідних українських університетів, програму візиту якої сформував посольство Франції в Україні.

CNRS було створено понад 75 років тому. Сьогодні це – майже 33 тис. співробітників (із них понад 11 тис. дослідників та майже 14 тис. інженерів), понад 1000 наукових і 100 обслуговуючих підрозділів та бюджет, що становить 3,4 млрд євро (з них 2,6 млрд надала Французька держава, решта – різноманітні європейські гранти і кошти від приватного сектора). Упродовж минулих років співробітники CNRS публікували в середньому 43 тис. статей на рік (перший показник серед усіх наукових організацій світу). Із CNRS вийшло 20 нобелівських лауреатів і 12 нагороджених медаллю Філдса (французька математична школа – одна з найсильніших у світі).

Сьогодні прибічники збереження в недоторканності нашої НАН та галузевих академій часто посилаються на CNRS як на важливий приклад функціонування успішної позауніверситетської системи фундаментальних наукових досліджень на Заході. Тож як реально співвідносяться показники CNRS і НАН?

За кількістю співробітників (майже 39 тис.) НАН досі переважає. Майже вдвічі переважає і за кількістю дослідників. Але за кількістю статей поступається більше ніж на порядок. І це є підставою для гнівних філіппік «сердитих реформаторів»: мовляв, ми в Україні марнуємо величезні гроші на науку...

Але якщо згадати, що бюджет CNRS (з урахуванням валютного курсу) нині більший у понад 30 разів, то публікаційна ефективність роботи вчених НАН (порахована як співвідношення кількості публікацій до обсягу фінансування) виявиться вищою, ніж у їхніх французьких колег. І цю обставину слід пам'ятати. Адже сучасна наука – річ вельми витратна, і очікувати, що сьогодні можна робити якісні статті з проривних напрямів

наук про життя чи з матеріалознавства без великих грошей, – принаймні безвідповідально...

А радикально скоротити НАН (лишивши тільки «проривні» колективи) – теж не вихід. Перевага і НАН, і CNRS полягає в тому, що там і там функціонує повноструктурна система за широким переліком природничих наук, і фахові команди міцного середнього рівня є підґрунтям для появи також і «проривних» дослідницьких груп та результатів.

Українські вчені примудряються на застарілому обладнанні отримувати сучасні результати й публікувати приблизно вдвічі більше статей на ту ж саму суму фінансування, ніж їхні колеги із CNRS. Це є, без перебільшення, подвигом з їхнього боку. І саме це досі робить їх цікавими партнерами в міжнародній співпраці. До речі, торік команди CNRS надрукували 298 статей з українськими співавторами. Це – втричі менше, ніж з росіянами. Але дисбаланс «наукових» бюджетних витрат у нас із сусідом-агресором – знову-таки, більший, аніж на порядок (звісно, не на нашу користь). А це означає, що відносна ефективність міжнародної співпраці в нас і тут вища.

Проте є принаймні одна цифра, де НАН, порівняно із CNRS, таки беззастережно програє. Нам з гордістю повідомили: 95 % лабораторій CNRS працюють на базі або в тісному співробітництві з університетами, а більшість дослідників – ще й викладають. Аналогічного показника для НАН, здається, ніхто не рахував. Але він (суджу з власного емпіричного досвіду) виявиться істотно нижчим. І тут справді необхідні продумані заходи й стимули для його радикального підвищення. Адже альтернативою є тільки подальше старіння (а в перспективі – вмирання) української науки.

Ще один гігант французької науки – СЕА. Історично цей комісаріат виник як установа, що забезпечувала розвиток військової атомної програми. Але тепер до цього додалися і фундаментальні проблеми фізики високих енергій (тут СЕА тісно взаємодіє з ЦЕРН), і фотовольтаїка, і навіть найсучасніші медико-біологічні дослідження. У 10 наукових центрах СЕА (розміщених у 9 французьких регіонах) нині трудяться майже 16 тис. працівників. Але публікаційна активність СЕА помітно нижча, ніж у CNRS, – менше 5 тис. статей на рік у реферованих журналах (отже, тут розрив із НАН виглядає не аж так драматично).

Зате сумарний бюджет СЕА (за військовими й цивільними програмами) ще вищий, ніж у CNRS, і сягає 4,3 млрд євро. Тут наголос роблять на патентах і співпраці з бізнесом. Звісно, CNRS теж дбає про свою інноваційну складову й пишається місцем у першій сотні провідних інноваторів планети. Але для СЕА інноваційна активність взагалі є основним напрямом діяльності.

Серед показників роботи структури – 106 успішних технологічних стартапів, починаючи з 2001 р., а також понад 500 провідних бізнес-партнерів.

...За трагічними подіями на українському сході французька наукова еліта стежить. І ставиться до України зі щирими симпатією та співчуттям. Це вже неабияке досягнення – з огляду на традиційну орієнтованість Франції на Росію <...> Революція Гідності знову дала Україні шанс. Тому, коли французи чують про майже мільйон біженців із окупованих територій Донецької та Луганської областей (з них – майже 100 тис. студентів, найбільш мобільної і проєвропейської верстви населення), про 25 евакуйованих звідти вишів та наукових установ (евакуйованих – сказано надто сильно: виїхали люди, а обладнання, бібліотеки, наукові колекції залишилися в терористів), – вони щиро готові нам допомагати. І активно співпрацювати. Хоча й розуміють, що наш фінансовий внесок у цю співпрацю не може бути співмірним. І готові вибачити те, що наш Державний фонд фундаментальних досліджень через подвійний секвестр бюджету (перший – іще урядом Азарова, другий – уже після російського вторгнення) просто не мав змоги розпочати фінансування вже визначених раніше спільних проєктів із CNRS...

Проте сьогодні тут покладають надії на розширення французько-українського наукового партнерства і на двосторонньому рівні, і в рамках ЦЕРН, і в рамках програми «Горизонт-2020», переговори про приєднання до якої в статусі асоційованого члена з початку 2015 р. Україна вже завершила. Тут готові обговорювати запропоноване нами перенесення щойно закритого в Москві представництва CNRS до Києва (це стало б іще одним стимулом для остаточного розвороту української науки, вимушеної багато десятиліть дивитися на північний схід, обличчям до значно розвиненішого Заходу)...
(Стріха М. Україна – Франція: наукова перспектива // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/ukrayina-franciya-naukova-perspektiva-.html>). – 2014. – 12 – 19.12).